

3129

43585

УЗРОЦИ

СА КОЈИХ СУ НЕДОВОЉНА САДАЊА ЗАКОНСКА НАРЕЂЕЊА
О ЛИЧНОЈ БЕЗБЕДНОСТИ У СРБИЈИ И ПРЕДЛОЗИ
ФОРМУЛИСАНИХ ОДРЕДАБА, КОЈЕ ТРЕБА О
ТОМЕ УЗАКОНИТИ И У МАТЕРИЈАЛНОМ
И У ФОРМАЛНОМ ПРАВУ.

343

написао

АЛЕКСА РАДУЛОВИЋ

колегаар жандармерске полиције.

ОВАЈ СПИС ДОБИО ЈЕ ОД УДРУЖЕЊА ЈАВНИХ ПРАВООСТУПНИКА У
СРБИЈИ РАСПИСАНУ НАГРАДУ У 300 ДИНАРА У ЗЛАТУ.

СВОЈИНА ДРУШТВЕНА

БЕОГРАД

Штампарија задруге штампарских радника

1888.

Цена 80 пара динарских.

Јмв.бр.
34525

3129

УЗРОЦИ

СА КОЈИХ СУ НЕДОВОЉНА САДАЊА ЗАКОНСКА НАРЕЂЕЊА
О ЛИЧНОЈ БЕЗБЕДНОСТИ У СРБИЈИ И ПРЕДЛОЗИ
ФОРМУЛИСАНИХ ОДРЕДАВА, КОЈЕ ТРЕБА О
ТОМЕ УЗАКОНИТИ И У МАТЕРИЈАЛНОМ
И У ФОРМАЛНОМЕ ПРАВУ.

„Правда је темељ, на коме почива
слобода народа и сретан је овај народ,
који уме да понашти све што подрива
овај темељ.“

У прастаро доба, човек док је живео усамљен живећи од лова, ако је у лову наишао на другог човека, он се са њим или спријатељио и здружио, или га је сматрао за непријатеља и тежио, да га са света уклони. Здружењем човека са човеком постаде држава; све дотле човек се сам старао за своју личну безбедност. Са постанком државе, ова је примила по неопходној потреби на се дужност, да се стара за личну безбедност својих грађана, јер без тога држава не би могла постојати. Од тога времена, са већим развитком државе, умножаваху се мере, којима би се заштићавала лична безбедност свакога држављанина. У тој цели пониклоше многе законске одредбе а упоредо са њима и органи за извршење тих законских прописа. Тако постаде полиција са својим разним органима. Свима тим законским прописима и сваком органу полицијском постављена је крајња мета — осигурање личне безбедности у држави. Тако би и у нашој држави. Многи законски прописи, сваки према своме времену или према нахођењу меродавних људи, донесени су ради осигурања личне безбедности у земљи. Па при свем том, не само у нашој, по ни у једној држави која данас постоји не по-

стижава се са досадањим установама лична безбедност онако, како би она у свакој држави према данашњим приликама могла бити.

Потпуне личне безбедности, где човек не би од човека зазирао за свој живот, данас нема ни у једној држави. Она би могла постојати само у такој држави, у којој би људи били на толиком ступњу самопознавања, да један другом не би хтели наносити никаква вреда. А од тога још смо далеко. За то нам не остаје ништа друго, но да се непрестано размисља и да се стварају онаке мере, којима би се све више и више осигуравала лична безбедност човека у држави.

У данашњој држави лична безбедност двојачко се напада. Или се личној безбедности грози противправним нападајем човека на човека, или се она напада од самих органа државне власти. Побуде са којих један или други напада на личну безбедност, могу бити врло различите. Човек на човека може нападати из освете, из користољубља, из мнитости и т. д. а орган државне власти — у колико он то не чини као приватан човек, — из незнања законских прописа, са хрђавог схватања своје дужности и из злоупотреба свога позива. У свима случајевима пати онај појединац на кога је нападај управљен. Како је држави задатак да предузима мере противу тих нападаја, то она мора да испитује сваки поједини недостатак, који се на државном организму јавља као трајна болест, и да свако поједино зло лечи из корена одакле долази.

За осигурање личне безбедности у нас постоје ове мере: Устав, кривични закон, крив. поступак, закон о устројству полицијске власти у опште (државне и општинске), полицијска уредба, закони о устројству судова и о пороти, о одговорности министарској и чиновника грађ. реда, закон о условном отпуштању криваца из казних завода, правила за притворенике и апсенике, установе органа полицијске власти и установе казних завода. Све ове чињенице скупа имају ту цел, да се њима осигура лична безбедност држављана. Оне једна другу допунувају, а свакој је од њих крајња цел, да било посредно, било непосредно васпостављају и осигуравају личну безбедност у земљи. На поред оволиких мера за очување личне безбедности у самој се пракци показало у врло много случајева, да лична безбедност у нашој држави није ни приближно онако осигурана, као што су то хтели и замисљали доносиоци поменутих законских прописа. Узрок

овоме лежи поглавито у несавршеним законским прописима, јер многи законски прописи не одговарају данашњем развоју државнога живота и народне свести. Ово се може доказати многим практичним примерима. Но пре свега нужно је да се одреде границе, у колико се даје обезбедити лична сигурност човека у држави, јер смо напред споменули, да потпуне личне безбедности у данашњој држави не може бити.

Крајње границе у овом погледу јесу: с једне стране све мере, које ће спречавати противправни нартај приватног лица на друго лице, а с друге стране мере, које ће учинити немогућим да сама државна власт, оличена у ма коме свом органу, напада противправно на ма чију личну безбедност. Нападај човека на човека у данашњем друштвеном склопу не да се са свим спречити, али се даје сузбити у врло тесне границе, тако да ти нападаји буду што ређи и мање опасни и да противправни нападач не измакне испод казне. Али нападај власти даје се добрим законским прописима спречити у толикој мери, да дело свакад остане само на покушају или ако би дело и свршено било, а оно нападнути неће бити изложен великим и дугим непријатностима.

Лична безбедност састоји се у томе, да се сваки човек у држави може слободно кретати и радити све дозвољене радове, а да тим не спречава слободно кретање и дозвољени рад другог човека. Према томе чим је човек противправно лишен те своје слободе, његова је лична безбедност нападнута и тада је дужност државе, да нападача спречава у таком противправном предузећу. То спада држави у најиречу дужност. И ипак се у држави много и много пута дешава, да државни орган не спречава такав нападај или неће да гони учиниоца, јер му законски прописи дају на то могућности. Па и ако би виша државна власт спречавала потчињене органе у томе нераду, то ће вишу државну власт спречити, кад она сама преко својих органа лиши кога слободе из каквих политичких партијских узрока или као што се у нас одомаћило израз: кад сама власт коме ствара кривицу? По нашим данашњим законима државна власт може врло лако постати опасна за личну безбедност по неког држављана. То је тешка боља на државном организму, али и томе има лека. На тај лек наићићемо кад прегледамо све мале наших данашњих закона, којима је цел осигуравање личне безбедности.

На првом месту размотрићемо побуде, са којих може орган државне власти да напада на личну безбедност држављана.

1. *Из незнања или погрешног тумачења закона.* У нашој држави иследна је власт по кривичним делима у рукама полицијским (§. 19. т. 2. и §. 20 кр. пост.). Полиција истражује злочинства и преступе, и она решава хоће ли се почето ислеђење прекинути или не; она решава има ли места да се окривљени ставља у притвор, да се окује, и она оптужује и предаје окривљеног суду на суђење. Данашње државе ценећи важност кривичног ислеђења, траже за овај рад спремну и способну снагу из правничка света. Увидело се колико појединци страдају једино због тога, што се ислеђење крив. дела налази у рукама можда добрих и поштених људи али таквих, који законе познају само отуда, што су их прочитали, али их нису изучавали. Држави је дужност да спречава, да нико не претрпи никакво неумесно ограничење своје личне слободе и безбедности за то, што државни орган не зна законске прописе или што их погрешно тумачи. За то се у свима напреднијим државама одузело ислеђење крив. дела из руку полицијске власти и предало у руке нарочитим иследним судијама, који морају бити правници. Полицији је остављено да ради само оно, што управо и јесте за њу, да сву своју бригу обрати на то, да се не чине зла дела, а ако је које зло дело учињено, да изналази и хвата кривца и да га одма предаје суду. На ни у том изналажењу кривца и учињених крив. дела држава се није смела поуздати само на полицијску власт, но је завела судску полицију, којој је глава државни тужилац. За то што је у нас иследна власт у рукама закону певештих органа полицијских, доста се пута дешава, да полицијска власт квалификује дело као злочин или преступ, да окривљеног лиши слободе, а кад кад и окује, па кад дође ствар до суда, а оно, нема ни дела кажњивог по крив. закону. Међу тим за оног, који је неправедно лишен слободе, не може добро утицати оно што је претрпео погрешним тумачењем закона од стране иследне власти, и ако се као невин пушта из затвора. Можда ће ми се на овоме месту од страха многих вештих полицијских органа казати: па и тамо где су ислеђења у рукама иследног судије — правника, који дело ислеђује под контролом суда и где се дело истражује под контролом државног оптужништва, дешава се, да суд ослободи окривљеног као невина, дакле се и ту дешава да ко невин буде лишен слободе. Месте тако је: само је разлика у томе, што закону невичан полицијцац тежи да докаже, да је окривљени крив, па често из ничега ствара основе подозрења противу окривљеног,

међу тим иследни судија и државни тужилац полазећи са гледишта, да окривљени можда и није крив, при изналажењу доказа који ће теретити окривљеног, траже у исто време и оне околности, које могу обелоданити његову невиност. Тај правац не може се прописати законима, но он лежи искључиво у правничком образовању оних, који крив. дела ислеђују. На овом месту навешћу један занимљив пример. Било је то пре 8 година, када је београдска полиција сазнала за неко родооскрвњење кажњиво по т. 2. §. 204. кр. зак. те се започне неко доста скандалозно ислеђење. Ствар је била ова: једна сирота удовица преудала се за једног удовца. Она је довела ћерку, а он је имао одраслог сина који је као радник зарађивао свој хлеб. Деца разуме се по црквеним правилима могла су се сматрати за брата и сестру. После кратког времена брачног живота муж и жена опазише, да нису наишли на оно што су очекивали, па се раздвоје и конзисторија поништи брак. Престала је дакле и веза, која је не по природи, већ по црквеним правилима везивала њихову децу. Стари се раздвојише али се њихова деца заволу и момак не мислећи ни на какво зло, запроси у своје бивше мађије руку њене ћери, и жена пристане да уда своју ћер за њеног некадашњег пасторка. После венчања момков отац дочекује за ово — јер дотле није ништа о томе знао — па више из мржње према својој раздвојеној жени тужи полицији и удовицу и њену ћерку. Полиција квалификује то дело као родооскрвњење између брата и сестре, па затвори и удовицу и њену ћер и њеног зета. Ислеђивало се неких 5—6 недеља и за то време лежали су окривљени у притвору, били су осрамоћени пред светом, уз то им је оно мало покретног имања пропало, јер зараду више нису никакву имали, а трошкова је било доста. Сиротани нису могли имати браниоца, судови опет не питају, је ли ко и за што у притвору, не знају ни како ће се ни коме жалити из затвора, те им не оста ништа друго, већ да чекају своју судбину. Када их је полиција предала суду, он их пусти као неvine, јер је нашао да не постоји крив. дело. Полиција се жалила вишем суду, па и ту се реши, да нема дела јер нису ни у ком степену род. Завршетак беше, да је после и црква оснажила оспорени брак. Питам вас сад, да је полицијски орган пошао са гледишта, да можда ови нису криви, па да је поред прикупљања доказа о кривици, прикупљао доказе које могу окривљене да оправдају, зар тада не би била заштићена лична безбедност овим лицима. А оваких случајева има и да-

нас и биће их увек докле год ислеђењем рукују такви државни органи, који нису нарочито изучавали законе. Наша полиција састављена је махом из људи који правне науке нису изучавали; тек се у њој по кад кад као оно репата звезда појављује и изгуби по неки правник. Вредно је да овде напоменем слабост по неких министара полиције, да верадо примају правника у своју службу и ако је он као добар правник изашао из школе и по нешто својим радом показао да ће држави користити. Тако је један правник по свршеним правним наукама затражио службу код тадањег министра полиције и он му је искрено рекао: „ја се држим начела мојих предходника у овој служби да избегавам примање правника у полицију, на за то не могу ни вас примити, но идите код министра правде, он ће вас требати.“ У чему се састоји целокупно образовање органа наше садашње последне власти? У основној школи, у 2—3 лоше свршена разреда гимназије, а у најбољем случају у свршеној учитељској школи или богословији.

2. *Злоупотреба дате му власти.* Државни орган злоупотребујући своју власт може постати на два начина опасан по личну безбедност држављана: позитивном радњом, којом незаконито лишава човека слободе и негативном радњом, кад неког који је загрозио личној безбедности човечијој, дакле кад зликовцу негонењем и нетрагањем даје маха, да измакне испод власти закона. Позитивна као и негативна радња може овде да буде и хотична а и нехотична, нехатна, али злоупотребе власти у незнању не може бити. Државни орган у име државне власти може позитивном радњом на зло употребити своју власт из освете, из равнодушности, да ли ће ко шта трпети због његове неумесне радње, и из политичких побуда. Прва два случаја дешавају се ређе, јер је тада државни орган изложен могућој опасности да ће одговарати за своје дело, Ну трећи случај бива чешће и ту је то велико зло, што нападнути готово никада не може паћи задовољења. До сада смо у нашој држави налазили толико примера, где је државни орган као преставник полицијске власти нападао на личну безбедност појединих грађана чисто из политичких партијских побуда. Разуме се да се такви нападаји не чине никада према људима, који припадају владајућој партији, но увек према лицима која су према тој партији у опозицији. Видели смо да су политичке партијске борбе у нас долазиле до огорчености да јачи слабијег жели да сатре. У таквим приликама државни орган, ако баш није добио од државне управе на-

лог, а оно су му често остављене одрешене руке да опозиционарима учини што више зла, а у извесним приликама, где би лична слобода којег члана опозиције била штетна по партијске интересе владајуће странке, могао је државни орган нападати на личну безбедност његову, без да је нападнути и где нашао задовољења за такав незаконити напад; шта више, сматрало се, да такав државни орган тиме чини услугу владајућој партији и таке су услуге служиле њему за препоруку. Треба ли каквог по владајућу политичку партију опасног политичког противника учинити за неко време нешкодљивим, тај се човек окривљује за ма какво злочинство, ставља под ислеђење, на кад пређе опасност по партију, он се пушта „јер нема довољно основа подозрења“; или да се ствари даде већа важност, он се спроводи суду и суд га пушта као невина, али дотле је одседео неколико недеља у затвору. Ако се случајно нема при руци какво веће кривично дело, а оно се створи какав полицијски иступ и такав се човек ипак лишава слободе. Истина у нашем крив. закону у §. 123. налази се наређење: Ко кога навалично и противзаконо ухвати или затвори или у затвору држи и т. д. али така се дела обично обавију у плашт законитост. Ту се обично окривљени саслушава, да не би несаслушан лежао у затвору, или се окривљени одма испитује и осуди за иступ и пошто су таке пресуде махом одма извршене, осуђени се стрпа по закону у затвор.

Али како би другче изгледала ствар, када би осуђени по издржаном затвору могао не код надлежног министра, већ код надлежног суда доказати, да он тако дело за које је осуђен није ни учинио. Таквом кораку осуђеног без кривице, смета данас у нас постојећа законска наредба, да се за судску тужбу противу чиновника за дела учињена у служби, мора добити дозвола од надлежног министра. А који ће министар дозволити да његов орган буде тужен суду, кад је тај орган то дело учинио у интересу владајуће странке а по вољи самога министра.

Држава као заштитница личне безбедности сваког њеног члана не треба да дозволи да се ко неправедно лишава слободе. Па кад се то у пркос овоме начелу поред постојећих законских прописа дешава, онда је и та појава болест на државном телу, коју ваља лечити. А то се даје исправити.

Као год што има основаних разлога, да се полицијској власти одузму ислеђења кр. дела, тако исто има основаних разлога, да се полицији одузме судска власт, у колико је она у стању

да држављанина лиши слободе. Полицији је дато право да може за иступе осудити окривљеног на затвор до 30 дана и при томе суђењу управља се по прописима полицијске уредбе и по одредбама III. части нашег крив. закона. Има већ доста година како су у правном животу напредније државе уви деле опасност по личну безбедност својих држављана од полицијског права на суђење, те су то право полицији у тој мери стесниле, да она може на затвор осудити само она лица, која се сматрају као опасна по општу (а не политичко партијску) безбедност. Та лица јесу: скитнице, нерадници и просјаци, који су ухваћени у скитњи и нераду, банчењу и без уредних исправа о својој личности и о свом завичају, а нису учинили никакво кажњиво дело, јер полицији је дужност да лаким лицима не да нигде станка и боравишта, но да их тиме натерује на рад и да тако полиција доприноси одржању јавне безбедности у држави. А ако се које од тих лица ухвати у каквом кажњивом иступу или другом крив. делу, онда престаје полицији право на суђење и тако се лице предаје суду. Свакојачко се опажа тежња државно, да суђење одузме од полиције, која нити има увек за то спремних људи, нити јој је прави задатак да људима суди. У колико би требало у нас одузети полицији право на суђење, о томе ће бити доцније говора.

Приватни напад. Побуде са којих човек напада на личну безбедност другог човека врло су разнолике. Најзамашнију улогу игра у томе користољубива и осветљива природа човечија, а најопаснији начин нападања јесте разбојнички — хајдучки — напад. Побуде са којих човек на човека напада не може држава ни усталношћу својих органа, ни строгашћу законских прописа да угуши у човеку, али држава добрим установама и уредбама може допринети, да се таке побуде што мање рађају у човеку. Човек који се решио да буде разбојник, убица, да напада на личну безбедност другог човека, не распитује шта закон прописује за његова дела, али се много брине о томе, да га орган државне власти не би у томе делу спречио и ухватио. Разбојник, ако спази да је свуда окружен добром полицијом, која ће умети његова дела спречавати, а њега самог учинити безопасним по општу безбедност тога краја, гледаће да бежи у оне крајеве где је полиција лоша, где за њега нема те опасности. Има у нас толико примера, да разбојник пошто је од народа ухваћен и код полиције стављен у приговор, умакне. Ту није питање да ли је апсана слаба или је

чуварско особље лоше, јер у оба случаја може се рећи, да полиција није добра. Бегство чувенијих разбојника је право страшило за народ, те појединац и што би могао и хтео показати власти ког разбојника, он то не сме да чини јер се боји да ће разбојник за цело из затвора побећи, па онда тешко проказивачу; разбојника опет то храбри у његовим предузећима, јер се увек нада да ће моћи умаћи из затвора ако буде ухваћен. А колико би друкче размишљао разбојник после свог првог дела, када би знао, да једном ухваћен неће више моћи из затвора побећи. Не велим да би се такав разбојник услед таког размишљања предао власти, али то стоји, да би у већини случајева разбојник покушавао да измакне из оне земље, у којој је полиција добра па би тражио склоништа изван своје земље. Добитак је при томе држави тај, што је разбојнику онемогућено да учини више нападаја, више зла, но га се отресла одма у почетку. Па онда досадањи примери показали су, да су се разбојници, који су побегли у туђе земље, у туђини скривали и нису продужавали разбојништва.

Споменуо сам да и апсански заводи много доприносе личној безбедности држављана, било тиме што се у њима чувају људи, који су се већ показали као опасни по личну безбедност, те је тим осуђеницима за време док су у казненом заводу спречено да нападају на чију личну безбедност; било тиме што казнени завод по неког осуђеника поправи и овај по пуштању у слободу неће више напасти ни на чију личну безбедност, било тиме што казн. заводи застрашавају људе који су склони да нападају на чију безбедност. То застрашавање може бити двојачко: или се човек, који је склон да напада нечију безбедност одвраћа од дела пре но што га је учинио, јер зна да га очекује казнени завод, или се осуђеник који се налази у казненом заводу, у томе заводу поправља јер ће казна на њега утицати у тој мери, да ће се страшити да опет учини тако дело, само да га по нова не снађе та беда. Али да казнени заводи постигну ту цел, они се морају одликовати добрим уређењем и примерном строгашћу. Са казним заводима као што су наши слабо се постизава така цел. Показаћу и зашто. Практични примери доказаће нам то. Не треба ићи даље но до београдског казног завода, који је свима нама пред очима. Тај је завод за половину осуђеника из сељачког сталежа неко прибежиште за одмарање, у коме осуђеник не осећа ни мало тешкоће што му је одузета слобода; јер док је био у слободи морао је да ради тешке

ратарске радове са мало одмора и поред лоше хране, а надничар се морао у раду знојити и мучити око налажења неизвеснога посла, а у казненом заводу на место одузете му слободе добио је за накнаду одмарање, весело друштво, топлу собу и уредну храну. По неког мало женирају окови, али се радује што има за леђима чувара, испред кога би могао сто пута побећи, али му се не бежи, јер се нада, да ни половину своје казне неће издржати, па ће бити пуштен било условно било помиловањем. Са бегством из казни завода управо би сам себе казнио, јер би морао напустити тако комотан живот, морао би се крчити од власти и ако би се одиста могао сакрити, опет би морао поред лоше хране и лошег одела радити тешке послове сељачког сталеза. Да видимо је ли баш све тако?

Човек који је напао на нечију безбедност, учинио је то или моментаним решењем услед разних спољних и унутарњих утисака, или је то учинио што је сама природа тај нагон у њега уселила. Први су зликовци по случају, а други по занату или по природи. Они први се лако покају и поправе ако се у друштву са зликовцима по природи у казненом заводу не покваре. Они први су махом радени људи, а ови други су махом нерадници, који избегавају тешке радове, који су радонепрестано у веселом друштву, да живот што по реч пробанче. Зато су ови увек и опаснији од оних првих. Они први колико толико осећају терет у нашим казним заводима због лишења слободе, њима није стало до одмарања ни до уредних јела апсанскога завода, њима је милија слобода, а ови се други радују што у казненом заводу није тако ружно као што се мисли. Има ту уредан ручак, здрава кувана јела и здрав лебац бољи од сељачке проје, има и бољи стан но што је сељачка колиба, па онда се не мора пећи по сунцу, ни мрзнути зими као сељак, одело му је боље но у многих сељака, који и зими иду доста лоше одевени; па онда има ту друштва, ту се карта, изради се нека стварчица па се приликом пролаза кроз варош продате набави мало новаца да би се имало што и „попити“ (јер казнени заводи дају само воде за пиће); па се заслужи нешто и на дуван те да се попуши која за време, док један од зликоваца прича што из свога живота. Ко је у Београду пролазио савамалском и железничком улицом, могао је много пута видети где 2-3 чувара воде гомилу роби-

јаша од којих један свраћа у дућан, други у дуванџиницу, трећи у кафану, а чувари су увек тако добри да свакад по један застане пред дућаном и чека док робијаш сврши парзар. Тако нпр. у калимегданском и финансијском парку робијани чисте стазе, и сваки има по нешто уза се за пролазећим људима, па онда тај новац брижљиво сакрије, — не за то што се боји да ће му га управа наћи и одузети, већ за то, да му га другови не украду. У таком апсанском заводу не може бити говора о дисциплини, нити такав завод може да поправи зликовца било што ће му завод служити за застрашавајуће срество, било што ће завод моћи припитомити његову сурову природу.

А шта ли да кажемо о оној школи, у којој се негују и на већа зла обучавају напуштена и покварена деца, код које се у раној младости показује клица зла. Ви који сте завирили у полицијске апсане, могли сте у њима видети много и много малолетних лица, која се као деца одала беспосличењу, скитњи и ситнијим злим делима. Полиција кад их похвата, пошто њихова дела обично сачињавају иступе, казни их са неколико дана затвора. Ту се у затвору та дечурлија изражавају да постају већи и вештији зликовци. Има их ту, који у години по десет и више пута због скитње и нерада или повратка из прогонства долазе у полицијски затвор. Ја сам сам имао прилике од многих таквих лица при њиховом пуштању из апсе чути: „ето нас за два три дана опет у апс“, или ако се протерује да се фали: „пре ћу ја отуд него тамо.“ И то се свакад испунило. Скитница и нерадник у младости, постаје у зрелијим годинама опасан зликовац, јер су у нас апсе такве, да се у том почетнику тек у апсани рађа права воља да постане зао човек. У том затвору ништа не ради, а ако што и ради а оно није бог зна шта, нити је коме од користи, а од друштва које је са њим у затвору и које му се чини да је право њему доликујуће друштво, научи да позна зло у основи својој, али не као зло дело, већ као неко славно дело. Ниједан се од њих не каје што је дошао у затвор и што је учинио неко неваљало дело, но се на против сваки пред друштвом својим хвали, како је то и то и како је оно вешто учинио. Покојни Ник. Ник. има два сина. Оба су учила основне школе и I. разред гимназије. По смрти свога оца одаше се деца на нерад. Ни на каквом занату нису се скрасили, и најзад дођоше у полицијски затвор. Старијем имаће 15, а млађем 13 година. Оба су та детета до

сада много пута бивала у полицијском затвору, најпре због скитње и нерада а после због малих крађа. Та ће деца постати временом врло опасни по општу безбедност. За што? Што немамо начина ни срестава да их за неко време приморамо да науче какав рад, те да са наученим радом себи заслужују ужитак. Таквих примера могао би стотинама наводити и сви би показали, како је полицијски затвор данас у нас школа, где се могу мали неваљалци научити да буду опасни и вешти зликовци. А има ли и томе лека? Има, разуме се да има. Као што је кинин у тој мери поуздан лек против грознице, да у већини случајева спречава грозницу, тако би у нас јавна радилишта (Arbeitshäuser) спречавала, да се од малишана нерадника не развија опасан зликовац. Та радилишта нису казнени заводи, јер у њих не долазе осуђени злочинци, но се у њима уче и принуђавају да раде какве занатске послове она лица, која полицијска власт похвата у скитњи и нераду, а зна да се протеривањем из места не би постигла никаква корист. Протеривање скитница у опште је незгодна казна, једно с тога што протерани не зна шта ће да ради у месту куда је протеран, а као нерадник неће ни ту штети радити; па онда је неправда да се другој некој општини наметне скитница и нерадник. Та се казна може којекако применити на така лица, која немају своје *завичајно право* у тој општини. Јавна радилишта су најбољи лек за такве нераднике, јер кад он у радилишту поред скучене слободе мора да ради без награде, онда ће му бити милије да нађе себи уредан рад онде, где ће му се за то плаћати. Нарочито је то благодетан завод за децу, која су напуштена па се одала скитњи и беспосличењу, јер се ту приморавају да науче какав корисан рад. Така напуштена деца, кад се даду каквом приватном мајстору на занат, не могу се код њега скрасити но беже са једног заната на други занат, док га напослетку са свим не напусте и постану опасна лица по општу безбедност. Међу тим из завода им је тешко побећи, у њему та деца морају да науче какав занатски рад, а по дисциплини која у заводу постоји, морају се добро владати. Ту се та деца у исто време уче школи и моралу и врло много има случајева да се деца, која би иначе постала неваљала, одвикну од своје зле нарави и постану корисни радници. Држава их је спасла од пропасти.

Ну да ли држава има права, да које дете, које је напуштено и одало се скитњи, приморава да проведе извесно време

у таком радилишту и да тамо научи какав рад? То право државе оправдава се оним истим разлозима, по којима је држави признато право, да основну школску наставу прогласи за обавезну за свако дете. По свршеној основној настави родитељу остављено је на вољу, да изабере своје детету науку, која ће га спремити за будући живот, али кад тих родитеља нема или ако су се деца одметла испод родитељске власти, или су их родитељи напустили, а така се деца одала нераду и скитњи па у том положају дошла у сукоб са полицијом, тада је дужност државе да ту децу изведе на пут, да им даде ма и под пресијом начина да што науче, па да их спреми са занатским знањем отпушта у друштво, где могу бити корисни радници. Истина и ту се може десити, да се кад и кад не постигне цел, али тада се не може држави пребацити да она није учинила покушај, да таком лицу даде могућности, да у свету може живети као радник. А може ли бити корисан радник од скитнице и нерадника у нашој држави? Не може никако, но се од њега мало по мало развија све већи и опаснији зликовац, за то што се није ни навикавао на рад нити је какав рад научио.

Напред је била реч о томе, да дужност истраживања и право оптуживања у крив. делима треба одузети од полицијске власти и предати у руке суду. Но и у оним државама, у којима се тако учинило, дешавало се да је лична безбедност по неког држављанина била изложена опасности од стране иследне власти. Морамо се дакле побринути за тако устројство судова, које ће давати највише гаранције, да ни чија лична безбедност неће бити доведена у опасност од судске иследне и оптужне власти. Како су та преустројства у разним државама извршена и колико су дала јемства за осигурање личне безбедности, о томе пише готово сваки страни писац, који се у неколико дотакао овога питања. И наш уважени правник Авакумовић описује новије мене у устројству судова најзначајнијих народа у своје делу о пороти, па за то налазим, да би излишно било о томе и овде говорити. Једно је само још умесно да овде напоменемо, да се простим одузимањем истражне и оптужне власти од полиције и предајом судској власти не би нашло у нашој држави ни приближнога јемства за осигурање личне безбедности појединог лица, које би се пред судским иследником налазило као оптужени, ако се у исто време не преустроје судови онако, као што је то

учињено у других у праву развијених народа. О томе биће доцније говор.

Да пређемо на закон о чиновницима грађанскога реда. Овим се законом регулише одговорност чиновника за крив. дела која би он починио у своме званичном раду. Овај законски пропис има врло велику улогу у питању о постизавању ли не безбедности у држави. Ми видимо да је тежња васколиког правничког света, да се сваки кривац гони, али да ни један невино грађанин не буде изложен могућности, да буде гоњен од ма ког чиновника у име власти било то из ма каквих узрока, — дакле да се чиновнику одузме могућност да гони невино човека. У нас поменути закон у овом погледу прописује ово:

§. 57. „Чиовнике због злочинства и преступљена учињени у званич. дужности разрешава и под суд даје дотични министар по решењу министарског савета, а за чиновнике гл. контроле и канцеларијски персонал савета решава државни савет. Министар правде одређује суд, који ће судити, а власт која под суд даје чиновника подноси тужбу и акта на пресуђење.“

§. 66. „Чиовник који је неправилним вршењем своје дужности кога оштетио, одговара за штету; но у том случају суд неће моћи ни грађанску ни кривичну тужбу противу чиновника примити, докле надлежни министар не одобри да се може судити.“

Из овога се види, да грађанин коме је нападнута лична безбедност од каквог органа државне власти, не може као и за нападај неког приватног лица наћи непосредно код суда заштите и задовољења, но се најпре мора обраћати надлежном министру. Овај законски пропис истина чува чиновништво од неумесног оптуживања, али готово са свим одузима појединцу могућност, да за нападај државне власти на његову личну безбедност добије задовољења. Овај је законски пропис поглавити узрок што су у нас многи и многи били невино гоњени под видом одржања реда и јавне безбедности. Колико ли већ година и колико пута у години чујемо узвике појединаца а и по читавој гомиле, како их је капетан ухапсио једино за то, што су противници владајуће странке, на их држи под ислеђењем преко ондг времена, које је законом прописано. Узалуд вичу предајте нас суду, јер им се глас не чује, јер је политичка потреба, да ти људи буду за неко време лишени слободе. Кад та

политичка потреба владајуће странке изчезне, онда их пушта или суд или полиција у слободу, јер не постоји дело, а још ни један од тих патника није нашао задовољења код суда, јер између суда и његовог тражења стоји надлежни министар. Политичка је прилика нагнала полицију, да извесне грађане пошто пото лиши слободе, а тиме се чини услуга надлежном министру, па зар да тај надлежни министар за ту услугу полицијском чиновнику захвали тиме, што ће дозволити приватном тужиоцу да за нападај на личну безбедност може суду тужити дотичног чиновника? Има ли то у опште смисла! Нека су закони лошији, али нека је чиновништво добро па ће се са лошијим законом постићи више но са добрим законима, када се чиновнику даје могућност да не буде добар. А добро ће бити чиновништво само тако, ако оно поред своје стручне спреме буде одговорно за своје недозвољено дело оној власти, којој одговара сваки појединац за учињено кажњиво дело, — а то је суду. Дозволите сваком појединоме, који се налази нападнут у својој личној безбедности да нападача, па ма био он и чиновник, тужи суду, па устројте судове тако, како ће најмање имати могућности да ће оптуженог моћи ма ко неумесно гонити, па ће се и поред данашњих наших закона много допринети осигурању личне безбедности од нападаја власти.

На ово ће многи одговорити да то нема смисла, јер би тиме сваки чиновник био изложен опасности да буде сваки час тужен суду. А зар није овако чиновник изложен опасности да се сваки час неко на њега жали надлежном министру?

За одржање личне безбедности служе и кривични закони са поступцима. На изради крив. закона и поступка ради се од толико година, тако да се радови у овом правцу све више усавршавају. Примена кривичних закона и поступака предата је у напредним државама у руке школованих људи, који се могу сматрати за правнички изображене. Само у нас није са свим тако. Питање да ли је наш кривични закон од више строг или је врло благ, не спада овамо.

Нити ће се са врло строгим законом ни са врло благим много допринети осигурању личне безбедности у држави, јер ни један зликовац пре учињеног дела не иде у књижару да купи крив. законик, нити разбира са колико се казни то дело. Он се за то не брине но му је најглавнија брига да не буде ухваћен. У нашем крив. закону ваљало би један про-

пис озбиљно изменути, јер он много пута даје могућности да се напада у најтежњем смислу на личну безбедност оптуженика. То су прописи §. 87. крив. зак. о политичким кривцима издајничког предузећа. Кривични закон за та дела одређује: „да се казни смрћу.“ Од вајкада се политичке кривице казнили најстрожијом казном; па и први међународни уговори о издавању кривца имали су за предмет само политичке кривице. Данас је истина обратно са издавањем кривца, али је казна још једнако остала најстрожија. Колико је до данас било случајева, да су политички кривци невини лишавани живота, да су по неки због својих лених, слободних и патриотских идеја искусили ту најстрожију одредбу кривичног закона, па је после њихове смрти њихова идеја ипак продрла и законом санкционисана. Ради одржања правног поретка у држави мора се признати држави право, да политичке кривице, који се окривљују за издајничко предузеће, учини нешкодљивим, али је велика неправда што од њих за та дела тражи њихов живот. Код политичких кривца може бити себичне цели учиниоца, али је та себичност тако малена према патриотским идејама и добрим жељама, које политички кривац мисли да постигне за напредак своје земље и свога народа, да се та себичност губи у самој опасности његовог предузећа. Политички кривац обично жели по своме нахођењу добра својој држави, а кажњивост његова предузећа зависи увек од успеха. Ако му је дело испало за руком и он одржи превагу, држава више не сматра то дело за кажњиво, а ако не успе, онда га очекује најтежа казна. Та казна може да га и не постигне, ако је политички кривац нашао прилику да из своје државе измакне, јер друга држава већ не сматра то дело његово за кажњиво. Његова га држава гони, а туђа га заштићава. Истина да би била бесмислица, кад би сама државна управа, противу које је кривчева радња била управљена мирно гледала како овај обара државне установе, али се не слаже са правдом, да се таком човеку за то одузме живот. Колико има у историји примера, да су на смрт осуђени политички кривци, ако су ма на који начин могли да избегну извршење смртне пресуде, после извесног времена долазили на државну управу, а тиме им је држава признала ако не основаност њиховог дела, а ово грехоту и неправду која би им се смртном казном учинила. То ваља у нашем крив. закону изменути без обзира на то, да ли је то и код

осталих народа учињено, јер ћемо тада извесно постићи да политички кривац не умесно не буде лишен права на живот.

Да пређемо на крив. поступак Напред говорећи о полицији напоменули смо да је у нас полиција иследна и оптужна власт. На томе смо месту напоменули колико наш крив. поступак оставља полицијској власти одршене руке (§. 29. крив. поступка), да може појединог невиног грађанина гонити а кривца заклањати. Због тога што је наш крив. поступак такав, дешавало се до данас стотинама примера да сама државна власт оличена у органу полицијском напада на личну безбедност појединих грађана, који ни како не сметају општем животу и развитку државном, али сметају политичкој партијској владавини. Ово је тако богата тема, да би се поред тога што је о њој већ толико говорено и писано од наших стручњака дало још много говорити, но то би ову расправу учинило опширнијом но што треба да буде. Нека је поред оног напред поменутог довољно да се овде напомене како је наш садашњи крив. поступак један од највећих узрока, са којих наш грађанин нема довољне заштите своје личне безбедности противу нападаја органа полицијске власти. А да се нашим држављанима са те стране осигура лична безбедност, треба иследну и оптужну власт одузети од полиције, једну од друге оделити па их тако подељене предати суду. Друга је мана у нашем крив. поступку, што он не даје оптуженом довољно могућности за одбрану своје невиности а томе треба помоћи.

Да прегледамо закон о пороти Порота треба да је у потпуноме смислу народни суд, а такав може бити она само тада, ако су поротници бирани од народа из његове средине. По нашем закону није тако. У нас поротни суд сачињавају четири поротника грађана бираних од народа и три државне судије. Поглавита мана у устројству нашег поротног суда лежи у томе, што је готово у сваком случају суђења извесно да ће грађани поротници, кад им је рад заједнички са државним судијама, свакад пазити на мишљење државних судија, па и ако баш увек не усвоје њихово мишљење, ипак ће мишљење државних судија бити од великог утицаја при стварању закључка; јер њихово убеђење да ће државни судија као стручно изображен човек имати правилнији закључак од њих, поколебаће у њима оно решење које би постало у њима да не раде заједнички са државним судијама. Друга је вели-

ка мана у закону о пороти, што у нас не суди порота за сва злочинства, но само за извесна дела.

У нашим законима, који се односе на осигурање личне безбедности, налазимо још и установе ванредних судова. Ванредни судови поникоше у времену апсолутизма и свакада су служили апсолутној сили за средство, којим ће у данима кад јој попрети опасност од слободнијих мисли својих држављана, своју власт да одржи осуђујући овим судовима сваког, који јој смета. У таким данима се ванредни судови оправдавају пред светом од стране власника неком државном потребом, а у самој ствари хоће да се постигне то, да се што брже сврши судска процедура са људима, које треба учинити безопасним, па ма и гомилама изгубили живот. Ти су судови права несрећа у народу где постоје и о њима треба изрећи једногласан суд, да их треба избрисати из законодавства и уставним наређењем онемогућити да се опет заведу. У нас је по нека влада преко своје полиције нападала на личну безбедност својих противника окривљавајући их за ово или за оно измишљено дело па их је за неко време не умесно лишавала слободе, а када су бурни државни догађаји изазивали да ти противници постају владајућој странци озбиљно опасни, тада је влади ванредни суд био најзгодније средство да се за навек опрости својих омрзнутих противника. У таком времену поред таквих судованама ни за кога личне безбедности. А као за што да редовни државни судови не би могли оваким окривљеницима судити? Ваљда за то, што ће бити претрпани радом? Ако то постоји, онда треба у редовном суду поставити два и више оделења па свако да ради онако, као што је радио у редовним приликама. Или се ваљда ти судови правдају тиме, што ће се поплашити народ чим чује за ванредне судове? Судови не треба да су за парод страшило они треба да су храм у коме ће сваки наћи правду у коме ће се невиност заштићавати а кривица праведно осуђивати. Са колико ли ће више поштовања говорити народ о пресудама редовних судова када зна да је учињено код суда све да се правда заштити

* * *

Из свега овога, што смо напред споменули излази, да је узрок, са кога су недовољна садања законска наређења о личној безбедности, у овоме:

1) у несувременом устројству кривичних судова.

2) у несувременим прописима крив. поступка, којим је полицији дата истражна и оптужна власт, и којима се не даје оптуженоме довољно средстава за одбрану;

3) у могућности да чиновник избегне одговорност пред судом за своје дело;

4) због постојања ванредних судова;

5) због непотпуног устројства поротног суда;

6) због недовољне дисциплине у нашим казним заводима;

7) због немања јавних радилишта у којима би се нерадници навикавали на рад, а људи који никакав рад не знају, научили какав рад;

8) што полиција према њеном устројству ради врло много разних послова, који не спадају у њен позив, као што су: извршења грађанских пресуда, удејствовања забрана, продаје, за тим кривична ислеђења и т. д. и за то што су полицијски органи заузети оваким пословима, не могу сву своју пажњу да обрате на прави задатак полицијске власти, — на одржање личне и имовне безбедности у земљи.

За то треба у цели осигурања личне безбедности у нашој земљи:

1. Преустројити судове тако, да судови извиђају и суде сва кривична дела без разлике да ли је то дело злочин, преступ или иступ. Устројство судова треба да одговара начелу да оптужна и последна власт буде одвојена, па да извиђање и суђење крив. дела буде што потпуније и да се не отеже дуже но што је потребно. У тој цели ваља земљу поделити у судске срезове, а по више судских срезова потчинити судском округу. У свакоме срезу судском да се постави срески, а у округу окружни суд. Окружни судови треба да извиђају и суде од крив. дела она, која се у закону означавају као злочинства а осим тога и штампарске преступе, а срески судови да извиђају и суде она дела, која закон означава за преступе а осим тога и све иступе, за које закон одређује више од три дана затвора и који имају карактер крив. дела. Према томе полицији би остало само право на кажњење више административним путем за непослушност према административним наредбама полицијске или друге неке државне власти. Код сваког окружног суда да се установи државно тужиоштво, које ће изналазити кривична дела помоћу полицијске власти. То ће државно тужиоштво имати

оптужну власт у крив. делима, а осим тога оно ће водити бригу о томе, да се крив. пресуде прописно извршују и на послетку водити надзор над апсанским заводима. Кривична ислеђења код окружних судова треба да води нарочити иследни судија.

2. Одузети од полиције истражну и оптужну власт по крив. делима па је предати судовима; за тим одузети јој право на суђење по иступним делима која носе на себи карактер крив. дела, а оставити јој само право да може казнити кога за непослушност према административним наредбама полицијске или друге власти и право да може скитницу и нерадника странца или који нема завичајно право у томе месту, срезу и округу, па се затекне без исправе и уредног занимања, протерати у његов завичај. Према овоме треба поделити иступна дела побројана у крив. закону

3. Треба законом завести да сваки чиновник одговара за своје дело. То треба ујамчити тиме, што ће се свакоме грађаниву признати право, да може чиновника тужити непосредно суду и тражити накнаду штете, ако је од чиновника оштећен, или законско задовољење, ако је чиновник повредио неко лично право кога грађанина. Кад чиновник има права тражити код суда задовољење што га је грађанин напао у извршењу дужности, треба и грађанину признати то право, кад је чиновник напао на неко право грађанина. Ако се то узакони тада ће сваки чиновник добро и зрело размислити како му ваља што чинити.

4. Устав. Уставним наређењем треба укинути све ванредне судове, јер свако крив. дело у свако време и у свакој прилици треба да подлежи извиђању и суђењу редовних судова. Даље треба у уставу ујемчити, да се ни један политички кривац за политичку кривичу не може осудити на смрт.

5. Пороту треба преустројити тако, да порота суди свако крив. дело, које је у закону означено као злочинство или преступ. Порота треба да је тако устројена, да питање о кривичи оптуженога решавају само поротници т. ј. судије, које је народ изабрао, а државне судије да решавају само о правном питању.

6. Казнене заводе требало би преустројити у овом смислу:

а) да апсеник истина не постане мученик, али да осећа да издржава неку казну. Према томе треба му дати оно што је нужно за одржање живота и здравља, а строго закратити

све што долази у луксуз као што је алкохолно пиће, пушење дувана, луксузна храна и т. д.

б) да се апсенику даје могућност, да своје време проводи не у безносличењу, већ у раду. Ако не зна никакав рад, треба га томе научити и навикнути. Не треба му дати прилике да свој живот проводи у беспослици и усамљености, јер му се тиме пружа прилика да још више заглупи и да по изласку из завода постане по све некорисан члан у држави;

в) да се заведе строга дисциплина како међу апсеницима тако и међу њиховим чуварима, а поглавито у односу између једних и других;

г) да се апсенику не да могућност да побегне из затвора. Томе ће допринети с једне стране апсанска зграда а понајвише добра дисциплина и уредан надзор;

д) да апсеник дође до убеђења да је судска пресуда њему одредила казну и да ће се та пресуда у својој целости извршити. За то треба да су предлози за помиловање врло ретки. Боље је у крив. закону за половину свести величине казне и боље је осудити кривца за половину мање но што би требало, али оно на шта је осуђен треба и да издржи. Тек изванредне прилике, на које апсеник не треба са сигурношћу ни да помишља, као што су: проглашење краљевине, венчање владаочево, рођење владаочеве деце, као најређе појаве у земљи, треба да су прилике, које ће изазвати министарски предлог за помиловање од стране владаоца. Овако као што се сада сваке године редовно по два по три пута, а уз то још и код тих ванредних прилика предлаже велики број осуђеника на помиловање, када сваки осуђеник са пуном сигурношћу рачуна на те годишње дане у којима се редовно врши помиловање, овако помиловање нема оног утицаја на кривца, јер он тад рачуна да је то морало доћи. Мишљење да ће чешће помиловање дејствовати на осуђеника те ће се боље владати у апсанском заводу, погрешно је, а ево за што: то мишљење пре свега показује, да у апсанском заводу нема добре дисциплине, јер тамо где је дисциплина добра, тамо се мора сваки осуђеник да влада добро и по прописаним правилима; није дакле нужно митити га са предстојећим помиловањем на да се добро влада. За тим, апсеник који са сигурношћу рачуна на помиловање, не сматра своју казну за такову, но више за неправедно трплење, нити он уме помиловање да цени онако као што би требало, већ сматрајући помиловање као нешто што мора

бити, омаловажава у себи пресуду којом је осуђен, па кад изађе из казненог завода, лакше се решава на ново злочинство, рачунајући, да ће му помиловање опет скратити рок означен у судској пресуди. И опет велимо, боље је да казне буду у закону блажије, али предлог министра за помиловање да буде ретка појава.

7. Законом треба основати јавна радилишта. Сва лица која би се ухватила у иступној крађи, за тим у скитњи и нераду, људи који су учинили какав иступ редовним пијанчењем, свађањем и бојем, који по истеку извеснога рока прописаног од стране полицијске власти не нађу себи службу, пошто су из једне службе изашли, тако исто и све женскиње које беже од рада па неморалним животом заслужују новац, имали би се осудити на казну рада у јавном радилишту. Ко по други пут понови сличан иступ, да се сматра да је учинио преступ и имао би се осудити да дуже време н. пр. 5—6 месеци, па и годину проведе у јавном радилишту. Ко и трећи пут учини сличан преступ, да се казни већом казном, дакле да још дуже пробави у јавном радилишту. Та јавна радилишта треба да су удешена као неке занатлијске школе. У њима би сваки према својој сватљивости учио и радио неки занатски рад и одвикавао се од нерада. Строга дисциплина, која треба да влада у овим заводима, допринела би много, да се скитнице и нерадници навикавају на рад и да због незнања каквога рада не прибегавају оном једном једином раду што га знају — а то је злочинству. Пошто у та јавна радилишта никако не би долазили злочинци, то лица из радилишта не долазећи у додир са злочинцима неби имала прилику да их ови поучавају у злим делима и да хвалисањем својих злих дела побуђују у овим иступницима жељу, да се и они одају на таква „славна“ дела као што се међу апсеницима обично зову убијства.

8. Полицију треба ослободити оних заметних радова, који јој данас одузимају и време и снагу, коју она треба да посвети искључиво оној грани њенога рада, која се односи на одржање опште безбедности у њеноме кругу. Највише времена одузима нашој данашњој полицији рад око кривичних ислеђења и рад око извршења грађанских судских пресуда. Казали смо већ да иследни рад треба предати суду а извршења грађ. пресуда и забрана треба предати лицу, које би стајало под судским надзором, а то је судском извршитељу. Полиција пак треба све своје време и сву своју снагу да посвети томе: да пази и да предупредује дешавања крив.

дела, а кад се већ неко крив. дело десило, да га сазна, да изналази и хвата кривца, па да га предаје суду.

* * *

Сад ћемо прећи на други део нашега задатка, а то је да предложимо формулисане одредбе, које треба узаконити и у материјалном и у формалном праву.

Напомињемо овде, да би писање сасвим нових пројеката врло развлачило цео овај рад; зато ћемо нашем постојећем закону само додавати или из њега изоставити или у њему изменити оно што налазимо за нужно, само да се избегне велика опширност па да се ипак одговори задатку.

I.

У закону о устројству судова.

§ 1.

Треба да гласи:

„Првостепени судовијесу:

1. срески судови
2. окружни судови.

У сваком судском срезу постоји по један срески, а у сваком судском округу по један окружни суд“.

Сад би требало да дођу овде одредбе о среским судовима, но пошто ће се народној скупштини, која је баш сад на окупу, поднети оделити предлог о среским судовима, а нити нам је предлог још познат, нити можемо знати у колико ће се у скупштини изменити, то нећемо о овом да говоримо. Једно само сматрамо за дужност да и на овом месту признамо влади заслугу, коју ће она у правничком свету стећи овом установом. Назоре наше о тим среским судовима у главном споменули смо напред.

§ 3.

„У сваком окр. суду морају бити: председник, два судије и секретар. Секретар вршиће у суду дужност иследног судије“. То нам по неки неће одобрити, за што да секретар врши

дужност иследног судије. Разлози које ћемо навести у одбрану нашега мишљења оправдаће ово. Ти су разлози:

а) Секретари, разуме се правници, увек су млађи људи а они се увек више и са већом пажњом заузимају око ислеђења.

б) Као млађи људи они ће лакше извршити писмене радове око ислеђења но судије, који су већином старији људи.

в) Секретари ислеђујући крив. дела скупљају најлепше практично знање за судију.

г) Секретари никад не остају дуги низ година у свом положају, као што је то случај код судије, те би се тиме избегла могућа опасност, да иследник постане преко мере строг и нечовечан.

§. 6.

Судија не може бити ако није српски поданик, ако нема 25. год. и ако није уредно свршио правне науке и положио државни испит за судију.

§. 9.

Окружни судови ислеђују и суде сва злочинства. Срески судови ислеђују и суде све преступе. Уз то ће срески судови извиђати и пресуђивати све иступе који су именовани у крив. закону:

у глави XXXIII,

у глави XXXV. §.§. 339. 340. 341.

у глави XXXVI.

у глави XXXVII. §.§. 349. 350 и 355.

у глави XXXVIII.

у глави XXXIX. §. 361.

у глави XL. §.§. 362. 363. 365. 366 и 367.

у глави XLII.

у глави XLIII. и

у глави XLIV.

II.

Предлог о устројству државног тужиоштва.

Говорити о томе, за што треба код судово заводити државно тужиоштво, о његовом уређењу и развоју код осталих народа, о манама и добрим странама тога уређења, не спада никакo у овај задатак. Уз то о томе има у нас неколико дела написаних. По ново овде о томе говорити било би само излишно понављање онога, што је у нас већ написано. За то ћемо ми одма прећи на формулисање предлога о устројству државног тужиоштва.

A. Састав држ. тужиоштва.

§ 1.

Ради заступања општих државних интереса, при пресуђивању оних крив. дела, која су побројана у овом закону, установљава се државно тужиоштво.

§ 2.

Чланови државног тужиоштва јесу:

1. Главни државни тужилац код апелационог и касационог суда,
2. Државни тужиоци код првостепених судово.
3. Помоћници главног државног тужиоца и помоћници државних тужилаца.

§ 3.

Чланове државног тужиоштва поставља Краљ на предлог министра правде, а по раније расписаном стечају. Државни тужиоци полажу званичну заклетву код оног суда, код кога су постављени.

Државни тужилац може бити само онај, који је са добрим успехом свршио правне науке и положио судски државни испит, и пре тога заузимао положај раван судији или бар судском секретару, или био неко време помоћник држав. тужиоца или ако је био јавни правозаступник.

§ 4.

Остало особље држ. тужиоштва поставља се по потреби.

§ 5.

Државно тужиоштво не зависно је од суда, а потчињено је министру правде.

§ 6.

Државни тужилац заузима раван положај са судијом. Он се може Краљевим указом преместити и поставити за судију.

§ 7.

Државни тужилац одговоран је за свако неумесно и не законито гонење невиних личности.

§ 8.

Код сваког окружног суда треба да постоји један државни тужилац; но ако се укаже могућност, може министар правде за више судова поставити једног државног тужиоца, а код мањих судова може дужност државног тужиоца редовно отпављати сам помоћник.

За суд вар. Београда и за суд београдског округа поставиће се један државни тужилац.

§ 9.

Државни тужилац не може дејствовати код оног суда, у коме му је ма који од судија сродник до 4. степена или је са њим у односу кумства.

§ 10.

Ни један од чланова државног тужиоштва не може дејствовати:

- 1) ако је он у спору оштећена или повређена личност.
- 2) ако је са оптуженим или тужиоцем у ма каквом сродству до 4. степена или је у заручничком, поочимском, турском или кумовском односу са њима.
- 3) ако је у спору сведок
- 4) ако је у спору био вештак
- 5) ако је раније у томе спору био судија или правобранилац.

У овим случајевима члан држ. тужиоштва сам ће се искључити од званичнога рада, и рад поверити своме заменику, или ако га неби имао, он ће о томе известити суд.

Б. Надлежност, права и дужности државног тужиоштва.

1. У кривичним споровима:

§ 11.

Државни тужиоц врши све оптужничке послове у крив. делима, која по његовој надлежности припадају суду, коме је он додељен. Према томе његова је дужност:

- а) да позове суд, да отпочне истрагу и ислеђење по сваком крив. делу кажњивом по званичној дужности.
- б) да предлаже све што доприноси целиходном и законитом ислеђењу крив. дела.
- в) да по свршеној претходној истрази предлаже оптужном одељењу суда, да се ислеђење прекине, или да се према окривљеноме продужи.
- г) да на судском претресу буде јавни тужилац.
- д) да по изреченој пресуди употребљује своје право жалбе; а ако би то захтевао интерес правичности, онда је дужан да употреби своје право жалбе па ма то ишло у корист оптуженог.
- е) да наређује извршење у коначној пресуди означене казне.

§ 12.

Државно тужиоштво има право да акта по крив. ислеђењу у свако доба разгледа и да од суда тражи, да му се потребна акта саопште у препису.

§ 13.

Саопштавање између држав. тужиоца и иследног судије бива непосредно, и у колико је могуће кратким путем.

§ 14.

Сваку пријаву учињену код суда о неком крив. делу,

иследни судија дужан је одма, а најдаље за 24 сата саопштити државном тужиоцу.

§ 15.

Државни тужилац може свакад иследноме судији учинити своје предлоге у смотрењу крив. ислеђења, па ако их иследни судија не усвоји, он ће их предати суду, који ће решити о томе, и своје решење кратким путем саопштити државном тужиоцу и иследном судији. То судско решење за њих је обавезно.

§ 16.

Без саслушања државног тужиоца не може суд донети коначно решење по крив. делу.

§ 17.

Државни тужилац не може присуствовати при саветовању и гласању судија.

§ 18.

Држ. тужилац не може присуствовати при саслушавању окривљеног. У свима осталим радовима по крив. ислеђењу он може присуствовати. Он се благовремено позива на судски увиђај, а може означити све околности и предмете, на које жели да се распростре кривично ислеђење.

§ 19.

Државни тужилац може примати пријаве о крив. делима, али он не сме испитивати сведоке нити може ма какав посао око ислеђења предузимати.

§ 20.

Ради претходног истраживања, држ. тужилац обраћа се полицијској или општинској власти и ове су дужне да извршују све, што се од њих тражи.

§ 21.

За крив. дела, која спадају у надлежност средњих судова,

државни тужилац има право надзора. У тој цели срески судови подnose државном тужиоштву свакога месеца извештај о својим ислеђењима и пресудама.

Државном тужиоцу, по свима кажњивим делима, која се кажњавају по званичној дужности код средњих судова, припадају права означена у §§ 12, 13, 15 и 18. Он може од средњег суда свакад, па и по свршетку спора тражити да му се саопште акта и пресуда и да напомене средњем судији све недостатке и неправилности које је учинио при ислеђењу. По потреби државни тужилац има право да окружном суду пријави сваки противзакони и неумесни иследни рад средњег суда.

Државни тужилац може се и лично уверавати о томе, како се код средњих судова воде ислеђења.

В. Надзор над казним заводима.

§ 22.

Државни тужилац води надзор над апсанама судским и над казним заводима. Његова је дужност да мотри на то, како се апсеници чувају, како се са њима поступа, како се хране и одевају и да у опште пази, да ли се одржава у апсани ред и дисциплина. Ради тога он је дужан све апсане у његовом кругу месечно најмање један пут прегледати.

Државни тужилац дејствује и у извесним грађанским споровима и пословима, али то не спада у наш задатак, па за то о томе не ћемо ни говорити.

Г. Дужности главног државног тужиоца.

§ 23.

У дужност главног државног тужиоца спада:

а) да води надзор о званичном раду државних тужилаца и њихових помоћника. Он може појединог државног тужиоца за незаконити рад оптужити суду.

б) да даје државним тужиоцима обавезна упуства у званичном раду.

в) да прима и прегледа годишње извештаје државних тужилаца.

г) да води главни надзор над свима апсанским заводима и апсанама.

д) да подноси министру правде годишњи извештај о целокупном судском раду по кривичним делима и о стању каз. завода.

е) да предлаже министру правде корисне исправке, измене и допуне у погледу свега што спада у рад или надзор држ. тужиоштва.

ж) да врши дужност јавнога тужиоца код апелационог и касационог суда.

III.

Измене у крив. поступку.

Сва законска наређења крив. поступка о иследној и оптужној власти, треба изменути у томе смислу, да се оптужна власт преноси на државно тужиоштво, а иследна власт да се предаје суду. На овоме месту не подносимо формулисани предлог, јер би само тај посао заузимао одвише много простора у овоме делу. Односно рефорама у крив. поступку нека је довољно да споменемо ово:

Цео крив. судски поступак треба да се дели на три дела:

1) Предходно ислеђење или истрага, која ће почети од часа кад се за неко крив. дело сазна, и треба да траје до онога момента, када државни тужилац и иследни судија поднесу дело оптужном одељењу суда на решење, да ли има места да се ислеђење противу окривљеног прекине или да се окривљени стави за то дело под крив. ислеђење. Ово решење суд треба да донесе за 24 сата пошто је окривљени стављен у притвор.

2) По решењу оптужног одељења почиње се противу оптуженог кривично ислеђење и траје до свршетка ислеђења.

3) Главни претрес, на коме државни тужиоц подноси суду кривичну тужбу противу оптуженог, на коме ће после извршеног испитивања поротници, а после и судије изрећи свој суд.

Поделивши овако судско поступање у кривичним делима на три главна дела, налазимо још за нужно, да се у интересу осигурања личне безбедноости оптуженог, у крив. поступку измени § 10. којим се оптуженом за злочин даје браниоц тек на главном претресу.

То може бити опасно по оптуженог, који се обично налази у притвору, те је лишен могућности да прикупља доказе за своју невиност. Тај §. 10 крив. пост. треба изменути у толико, што ће се окривљеноме онда, када му оптужно одељење саопшти, да се има ставити под крив. ислеђење и у притвор, наредити, да себи узме браниоца. Законски текст тога параграфа треба дакле да гласи овако:

„Оптужени може имати пред судом браниоца. Но ако је оптужен за злочинство мора имати браниоца, кога ће суду означити онда, када му суд саопшти, да се ставља под крив. ислеђење; ако оптужени нема браниоца, суд ће му по званичној дужности одредити за браниоца једног јавног правозаступника и упита ће оптуженог, има ли шта да примети против одређеног браниоца.

Ако су примедбе оптуженога противу одређеног браниоца оправдане, суд ће му другог одредити. Овај други бранилац може бити и судски чиновник.“

У оваком смислу треба учинити додатак и код §. 164 крив. поступка.

IV.

У У С Т А В У.

Члан 105. треба да гласи:

„Сваки чиновник одговара за своја противзакона званична дела по тужби повређенога код редовних судова“.

Код члана 110.

Треба укинути тач. 2.

Код члана 111. треба додати:

„Ванредни судови за поједине кривице не могу се завести; само министри одговарају за своја дела пред државним судом“.

Код члана 117.

Овај члан треба да гласи:

„сва злочинства и преступе суди поротни суд“.

„За политичке кривице оптужени се не може осудити р смртну казну“.

V.

У крив. закону.

§. 37. а. крив. закона треба да гласи:

„Надзор полицијски не може да траје дуже од 5 година ни краће од једног месеца, како коме суд према постојећим околностима досуди.“

Код овог параграфа треба да отпадне наређење: „оси дела изложених у §§ 87. 88. 89 и 90 казн. зак. када се полицијски надзор и на десет година продужити може.“ Дела која су изложена у §§ 87. 88. 89 и 90. крив. зак. политичка су дела, а код њих је примењивање полиц. надзора исто тако неумесно, као год што је неправедна смртна казна код ових дела.

§. 37. б. да гласи:

„Полицијски надзор досуђиваће се свакад кад се ко осуђује због разбојништва, хајдуковања и хотичне паљевине и кад се ко осуђује због крађе у поврату“. Треба дакле да изостане „као и дела казаних у §. §. 87. 88. 89. и 90 казн. зак. тако, да се због ових дела оптужени има и онда на полицијски надзор осудити, кад би исти због самог дела оптужења из недостатка доказа ослобођен био“.

§. 38. треба да гласи:

„Све предидуће пет казне:

да кривац изгуби грађанску част § 34.

да му се одузму неки предмети §. 35.

да не може извесну радњу радити §. 36.

да се кривац протера § 37.

да буде под полицијским надзором §. 37 а и б не могу се никад саме за себе, ни појединце, ни једна са другом кривцу досудити, него тек уз друге овим законом одређене казне па и то само у оним случајевима где закон изреком то каже“

§ 38. а, био би излишан.

Код § 87.

Треба укинути смртну казну и заменити робијом и за точењем.

§ 320. а, треба укинути.

§ 320 треба да гласи:

Надзор полицијски за преступна дела изричу срески судови само над крадљивцима у поврату. И овде важе прописи §§ 37. а, § 37. б, 37 в, и 38. крив. зак.

VI.

У закону о чиновницима грађанског реда

Према ономе, што би у уставу била заведена одговорност сваког чиновника за његова незаконита званична дела, треба у закону о чиновницима грађ. реда додати:

„Ово бива онда, кад је сама државна власт приватни тужилац“.

Код §. 66 треба учинити ову измену:

„Чиновник који је незаконитим или неправилним вршењем своје дужности напао на чију личну безбедност или кога повредио или оштетио, поред кривичне одговорности одговараће и за штету коју је повређеноме нанео. Повређени ће тужбу поднети непосредно редовном за туженога надлежном суду.“

§. 66. а,

Суд ће по тужби приватног тужиоца учинити претходни извиђај, па ако се нађе да има места за оптужење чиновника, суд ће донети решење, да се оптужени чиновник стави под следећење и извести ће о томе надлежног министра. који ће тог чиновника по §. 58. разрешити од дужности.

§ 66. б,

Ако се код суда докаже да је чиновник невин, суд ће у пресуди изрећи да се тај чиновник повраћа у своју дужност, да му се има сва задржата плата да изда и да му се даје право да тражи од приватног тужиоца накнаду за претрпљену штету и нанету срамоту. У овом случају чиновник се враћа на своју стару дужност и сав овај

кривични спор неће имати никаква утицаја на његову част и унапређење.

§. 66. в

Ако је чиновник судом оглашен за невиног, он може суду тужити приватног тужиоца и тражити да му даде накнаду за претрпљену срамоту, ако и штете не би имао. Ако осуђени прив. тужитељ нема од куда да плати ту накнаду, тада ће суд новчану казну претворити у затвор.“

Оваким прописима могао би се сваки грађанин осигурати противу незаконитог нападаја чиновника на личну безбедност, а обратно чиновнику дала би се гаранција да га за законити рад нико не ће тужити суду. Право је да се и једној и другој страни даде сигурна законска заштита.

VII.

у закону о министарској одговорности

Ми смо напред казали, како све кривице треба да суди надлежни редовни суд, а за одговорност министра за дела означена у члану 101. устава казали смо, да та дела треба да суди државни суд. У правничком свету довољно су познати разлози за што треба кривице министара да извиђа и суди државни суд, па које за ово, а које за то, што смо се решили да избегнемо сваку излишну опширност набрајањем онога, што је већ написано у признатим правним делима, нећемо се упуштати у разлагање теме о умесности државног суда, за кривице министара.

У интересу осигурања личне безбедности наших грађана, може се у постојећем закону о министарској одговорности напасти само она одредба, којом се даје могућност министру да избегне одговорност за кажњива дела која је починио. Кад влада учини неко дело кажњиво по чл. 101. нашега устава, по себи се разуме, да ће дотични министар, као и сваки други тражити начина, да избегне ту одговорност, и тада му неће много стати до тога, да ли ће лична безбедност свију својих противника бити нападнута. Без сумње ће бити милије свакоме члану владе да њихови противници буду гоњени, апшени и оптуживани противу закона, него ли да штитећи личну безбедност свакога грађанина, па и свога противника, про-

наши спасавајућу одредбу 23-ег члана овог закона. За то треба овај члан овако изменути:

„Одговорност министра за дела учињена у чл. 102. устава престаје, ако од дана учињена дела прође десет година и за то време ни једна скупштина не закључи да се одговорни министар оптужи“.

Ово јесте строга одредба, али она би имала неочекиване благодетне последице. Многи ће бити мишљења да ће се под тим условом тешко ко примити министарства. Па у томе баш и лежи сво тежиште. Министар треба да је најбољи и најспремнији чиновник у земљи. Сваки зналац, спреман, поште, обазрив и праведан човек неће се страшити да под оваким условом буде министар. Кад већ постоји одговорност министарска, нека буде и озбиљна одговорност, а не таква којом се може шоркапе играти на штету целе земље и целог народа. Та ће строга одредба сачувати народ од неспремних, неуких и неправедних министара.

VIII.

у закону о пороти

Члан 18. треба да гласи:

Поротни судови суди ће сва кривична дела, која су законом као злочин и преступ означена, без обзира на то, дали су ова дела извршена или само покушана.

Члан 19. укинути.

Члан 20. треба да гласи:

„Кад оптужно оделење суда прими тужбу државног тужиоца, и акта са рефератом последног судије, реши ће, да ли дело спада у надлежност поротног суда или не. Против овог решења може се жалба изјавити за 3 дана“.

Чл. 25.

„Пошто постане извршено ово решење, дело се предаје последном судији, који ће учинити ислеђење по прописима крив. поступка.“

У чл. 27.

у место речи „четири“ треба да стоји „осам поротника“.

Чл. 23.

Укинути.

Чл. 33.

На место овог члана треба да важи пропис § 194. кривичног поступка.

Чл. 35, 36, 37, 38.

О коначном претресу, испиту и заклетви сведока важе прописи крив. поступка.

Чл. 39.

У овом члану треба тачка 1. да гласи:

„Питање о кривизи решавају поротници без учешћа државних судија“.

Чл. 41.

Укинути.

У чл. 42 и 43.

Изоставити реч „судије“.

Чл. 46.

„Ако оптужно одељење реши, да дело није злочин већ преступ, дакле да не подлежи суђењу окр. суда, дело ће се ипак код окр. суда судити“.

Наређења у закону о пороти односно жалбе на виши суд треба укинути и на место њих завести одредбе крив. поступка.

Било би много простије кад би се укинуо цео закон о пороти, па да се у I. глави крив. поступка међу оншта правила уврсти овака одредба:

„Сва злочинства и преступе суди ће поротни суд, састављен по закону о устројству судова“ за тим треба одредбе закона о устројству пороте да се обухвате у устројству судова.

XI.

О п о л и ц и ј и.

Полицијску уредбу од 18. маја треба укинути. Њу треба у односу на недозвољена дела заменити овако:

§ 1.

Полицијска власт, била она државна или општинска, дужна је предузимати све нужне мере, да се у њеном кругу не чине зла дела.

§ 2.

Ако полицијска власт ма којим начином сазна или подозрева, да ће се где год према коме моћи учинити неко крив. дело, учиниће све, да отклони извршење кривичнога дела.

§ 3.

Ако се ипак у њеном кругу учини неко кривично дело, она ће се одма о томе уверити и према одредби крив. закона определити, да ли је учињено дело преступ или иступ кажњив по зван. дужности, или спада у ред злочинства. У исто време распитаће за учиниоца тог крив. дела и његовим саучесницима и према појављеним основима подозрења хвата ће их.

§ 4.

Пошто полиц. власт определи врсту крив. дела саставиће о томе кратак протокол, па ће, ако је учињен преступ или иступ кажњив по зван. дужности, овај протокол са пријавом спровести среском суду. У једно упутиће оштећеног или повређеног да код суда поднесе тужбу противу учиниоца.

§ 5.

Ако је учињен иступ или преступ кажњив по тужби приватног тужиоца, онда ће местна полицијска власт приватног тужиоца, ако јој се јави усмено упутити срескоме суду да тамо непосредно поднесе тужбу.

§ 6.

Ако је учинилац преступа или иступа странац или тако лице, за које се може посумњати да ће побећи и бегством осујетити судску истрагу, полицијска власт ће га одма са пријавом спровести среском суду.

§ 7.

Ако је учиниоц преступа у општини позната личност и ако нема сумње да ће бегством осујетити судско излеђење, полицијска власт неће тако лице никад спровести суду, но ће чекати, док јој суд писмом не нареди да му се окривљени спроведе, ако суд не пише за ово полицијској власти, већ само пошаље позив, онда ће полиц. власт тај позив по пропису предати окривљеном, а неће га спроводити суду.

§ 8.

Ако је учињено крив. дело које по одредбама крив. закона спада у ред злочинстава, полицијска ће власт поступити овако :

Ако је учињено убиство или покушај убиства са тешком телесном повредом, полиција ће одма нарочитим писмом известити државног тужиоца и окружни суд, који ће одма предузети судски увиђај на лицу места. У исто време разбираће за учиниоца и саучаснике, па ће их према појављеним основима подозрења хватати и одма спровести окружном суду. У свему осталом поступа ће по писменим наредбама суда, истражног судије или државног онтужништва.

§ 9.

Ако је учињено злочинство крађе, паљевине, отимање, и т. д. тада ће пол. власт ајуре учинити увиђај на тај протокол са пријавом послати окр. суду. У једно настаће да се траже и хватају учиниоци и покрађа. Чим ухвати неко лице ва које се има основа посумњати да је учиниоц кр. дела, одма ће га спровести окр. суду.

§ 10.

Предмете, којима је неко кр. дело учињено, полиција ће, чим их нађе, послати суду а исто тако : ађене ствари од веке крађе.

§ 11.

Ако је за неко крив. дело, за које полиц. власт није ништа знала, учињена пријава непосредно суду, онда ће полиц. власт у свему поступати по судском захтеву.

§ 12.

Свака местна полиција, била државна или општинска мора без оклевања извршити сваки судски налог и сваку писмену наредбу државног тужиоца или последног судије. За сваке нехатно извршење ових наредба одговара старшина полиције.

§ 13.

Полиц. власт може узимати на одговор и казнити лица која учине иступе побројане у :

Глави XXXIV.

Глави XXXV. §§ 338. 342. 342. а, 343.

Глави XXXVII §§ 351. 352. 353. 354. 356. 356 а. 356 б.

Гл. XXXIX § 360.

Гл. XL. §. 364.

Гл. XLI.

§ 14.

Полиц. власт може у интересу одржања опште безбедности и поретка, јавног здравља и морала издати у своме кругу административ им путем наредбе и непослушна лица казнити до 10 динара у новцу.

§ 15.

Сваки кога полиц. власт осуди на затвор може ту казну заменити новчаном, по прописима кр. закона.

* * *

Кад би се у нашим законима у овом правцу преустројило судство, полицијска и у опште цела административна организација државна, онда би било изгледа, да ће сваки орган учинити оно што треба и онако како треба, а сви скупа учинили би своје, да се у нашој држави очува лична безбедност онако, као што се то у данашњим приликама може учинити. Да ће при свем том ипак бити људи пред судом окривљени за насртај на личну безбедност, о томе нема сумње, али ће их бити врло мало, а можда ће она врста званич-

ног нападаја на личну безбедност са свим ишчезнути. Свако
јако се може тврдити, да ће тада држава у правом смислу
речи постарати се да чува личну безбедност својих држав-
љана од сваког неправедног нападаја. Међу тим код судова
ваћи ће сваки држављанин гаранцију, да ће сваки оптужени
имати довољно средстава за своју одбрану. На ако је невин
да ће се лас о моћи одбрати; кривац омет осећа ће да му
је досуђена праведно заслужега каз а и геће се моћи пожа-
лити да му је суд одузео могућност за одбрану.

Ime. br.

34585